

УДК 372.881.111.1

О. В. Зарічна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

(Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського)

elena-ivan1@yandex.ru

УРОК АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК РЕСУРС ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті викладені способи інтегрування діалогічної парадигми педагогічної взаємодії у процес вивчення англійської мови у старшій школі та ВНЗ. Обґрунтовано необхідність застосування комунікативного потенціалу курсу англійської мови для розвитку навичок діалогічного спілкування та особистісного розвитку суб'єктів педагогічного процесу. Розглянуто індивідуальні, парні та групові види роботи, спрямовані на реалізацію означених цілей, з'ясовано механізм їхньої дії у контексті суб'єкт-суб'єктного діалогу. Особлива увага приділяється способам розвитку когерентності групи і міжособистісної взаємодії.

Ключові слова: діалогічне спілкування, діалогічна диспозиція, когерентність групи, інtragрупова динаміка.

Вступ. На сучасному етапі соціокультурного розвитку еталонною моделлю спілкування на всіх рівнях суспільного життя є діалог. Впровадження принципів діалогу у процес педагогічної взаємодії є завданням школи як соціокультурного інституту. У зв'язку з цим виникає потреба пошуку практичного впровадження принципів діалогу у педагогічному, переважно навчальному за своїм характером, процесі. Урок англійської мови (ESL) як унікальне комунікативне середовище надає надзвичайно сприятливий контекст для реалізації діалогічної моделі спілкування між учителем і учнями. Основна його перевага полягає у тому, що являючи собою принципово діалогічний тип взаємодії, ESL є практичним інструментом забезпечення позитивного емоційного фону взаємодії, який є необхідним для психічного й інтелектуального розвитку усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічний аналіз дефінітивної бази поняття "діалог" виявляє два напрями його репрезентації в сучасній педагогічній теорії. У першому – дидактичному – діалог розглядається як евристичний метод навчання, що забезпечує активізацію пізнавальної діяльності учнів шляхом їх підведення до самостійного формулювання висновків та узагальнень за допомогою підготовленої системи запитань (Я. Бурлака, Л. Бурман, Т. Камінська та ін.). Дещо в іншій ціннісно-методологічній площині розглядається сутність педагогічного діалогу в екзистенційно-гуманістичній концепції. За визначенням Б. Братуся, Н. Володько, А. Добровича, В. Рижева, Т. Флоренської, діалогічне спілкування – це вищий, духовний рівень спілкування, що передбачає глибинне особистісне включення в проблеми й інтереси співрозмовника, спільний пошук істини, прагнення до єдності і злагоди, засіб реалізації глибинних потреб дитини у довірі, прийнятті й особистісному контакті. Ґрунтуючись на екзистенційно-гуманістичному тлумаченні педагогічного діалогу, ми розуміємо діалогічне спілкування як тип відкритої симетричної ціннісно-раціональної міжособистісної взаємодії, що забезпечує досягнення й підтримку смислових відносин суб'єктів педагогічного процесу і стимулює розвиток їхнього духовно-гуманістичного потенціалу. Попри значний доробок вітчизняних та зарубіжних науковців у проблемі діалогу у навчально-виховному процесі, проблема практичної реалізації діалогічних інтенцій залишається недостатньо дослідженою, що і зумовлює її актуальність.

Мета та завдання статті полягають у визначенні, увиразненні та ілюстративному викладі способів впровадження принципів педагогічного діалогу у навчально-виховний процес засобами комунікативної взаємодії на уроках ESL.

Виклад основного матеріалу. Діалогізація комунікативної взаємодії передбачає застосування цілеспрямованих стратегій її впровадження. Одна із стратегій полягає у розвитку когерентності групи, іншими словами – створення освітнього середовища як соціальної системи полісуб'єктного типу. Як зазначає І. Вачков, полісуб'єкт – це такий тип групи, у якому учасники інтенційно здатні будувати суб'єкт-суб'єктні відносини, реалізувати відповідний тип взаємодії в межах групи і розвивати її у напрямку єдності [1: 147–148].

У практичному плані дана стратегія працює шляхом розширення зон взаємодії між учнями у процесі навчального діалогу, встановлюючи атмосферу довіри і взаємної підтримки. Групові проекти, навчання у команді, парна робота, опитування і різноманітні неформальні типи лекцій є найпопулярнішими шляхами надання навчальній практиці діалогічної природи. Методи активізації мовленнєвої взаємодії, широко застосовувані в контексті ESL уроку, слід визнати як такі, що сприяють діалогізації внутрішньо-групової взаємодії. Передусім – це методи само репрезентації, які актуалізують образ Я і сприяють створенню відкритої системи міжособистісної взаємодії.

Одним із таких методів є індивідуальний проект "Моє індіанське ім'я", який полягає у поданні концентрованого і наочного зображення притаманних людині властивостей і особливостей в описовому імені, за традицією індіанських племен (*Wise Snake, because I am beautiful and intelligent like a snake, Snow Cat, because I am blonde, relaxed and independent, or Stormy Sun, because I am light-hearted and cheerful but jumpy and too straightforward at times*).

Парний проект "Ten common things" спрямований на віднайдення того, що учні мають спільного між собою у парах, від кольору очей до імені по батькові. Результати презентуються решті класу.

У проекті "The Portrait of Our Group" студенти малюють портрет своєї групи, складений з найвизначніших характеристик кожного із учасників. На початку уроку можна застосовувати таку вправу, як "Silent Present", у якій учні показують жестами, що вони хотіли би подарувати своїм однокласникам сьогодні (від посмішки до автомобіля). У грі "Car Wash" учні шикуються у два ряди, і один з учнів проходить через "тунель", отримуючи компліменти від кожного учня по черзі.

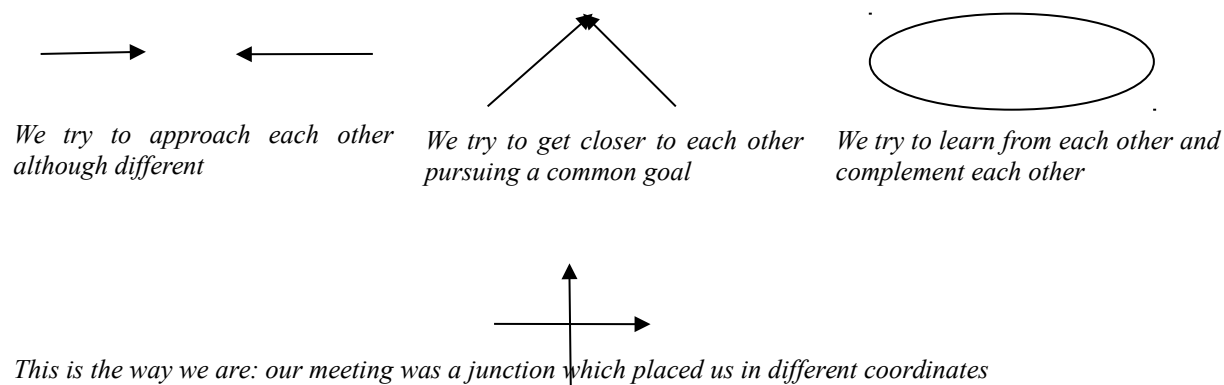
Такі види роботи сприяють когерентності учнівської групи, розширюють зони комунікативної взаємодії між ними і розкривають індивідуальний творчо-комунікативний потенціал кожного учня. Когерентність учнівської групи характеризується внутрішньою цілісністю. Когерентна група являє собою динамічне психологічне утворення, що відображає феномен єдності розвитку внутрішніх змістів реальних суб'єктів, що знаходяться у суб'єкт-суб'єктних відносинах і об'єднані спільною творчою діяльністю і виявляє себе у здатності до активності, інтеграції, дієвості, перетворенню зовнішнього світу і себе [2: 79]. У зв'язку з цим релевантними є такі групові проекти, які спрямовані на свідомий аналіз і усвідомлення себе як єдиного цілого.

Одним із таких проектів є проект "Group Making Roles", спрямований на вивчення і виявлення особливостей динаміки міжособистісної взаємодії, домінуючих аксіологічних параметрів життєдіяльності групи і тих ролей, які виконує кожен з її членів. Учні пропонується опорна таблиця для визначення ролі кожного члена групи у взаємодії, яка містить три загальних параметри: ролі, орієнтовані на співпрацю, ролі, орієнтовані на ефективну міжособистісну взаємодію, ролі, спрямовані на збереження цілісності групи і тезисний перелік конкретних проявів цих спрямованостей (прагне залучити усіх до співпраці, організує спільну діяльність, уникає конфліктів; завжди готовий вислухати і допомогти, присмий у спілкуванні тощо). Завдання полягає у визначенні групової ролі кожного члена групи, далі здійснюється аналіз актуального стану когерентності групи, обговорення шляхів його вдосконалення.

Name of Student	Role in Collaboration	Role in Interpersonal Communication	Role in Group Coherence
Laura	organizes the initial stage of a project; good at conflict management	active listener; encouraging in her attitude; nice to talk to	good at maintaining team spirit; being complementary rather than critical towards group members

Інтерактивний проект "The History of the Group" полягає у складанні хронології подій у групі, ситуацій знайомств і встановлення контактів.

Ефективним способом лаконічно позначити тип внутрішньо-групової взаємодії є застосування символічних візуальних образів. Завданням учнів є намалювати схематично спосіб своєї взаємодії один з одним і пояснити, як вони функціонують як група. Нижче подані приклади здійснених учнями схематизацій.

Дані види роботи на уроці ESL сприяють реалізації принципів діалогу між усіма учасниками навчально-виховного процесу лише за тієї умови, якщо педагог свідомо і послідовно вибудовує мету розвитку когерентності групи, особистісного включення у соціальний простір кожного. Свідомий аналіз внутрішньо-групових зв'язків і ролі кожного учасника допомагає виділити соціальний аспект взаємодії в окрему сферу пізнання і розвитку.

Визначна роль у діалогізації спілкування в контексті учнівської групи належить учителю як фасилітатору позитивних внутрішньо-групових процесів. Розвиток комунікативної компетентності, а також розвиток емоційного й соціального інтелекту здійснюється шляхом спостереження й мимовільної імітації комунікативного стилю вчителя. Технічно це спрацьовує через явище, яке визначається як біхевіоральне моделювання – система імітативних актів, через які людина свідомо і підсвідомо здійснює індивідуальне відображення поведінки іншої людини, інтерналізує соціальні цінності і моделі поведінки і таким чином ідентифікує себе як члена певного товариства [3: 1].

Особливий характер навчального діалогу на уроці ESL передбачає перехід від формальних ролей учителя й учня до міжособистісної моделі взаємодії.

Саме ця модель взаємодії забезпечує застосування діалогічних принципів домінанти на іншому (альтергоцентризм), особистісного включення, безоцінного ставлення, прийняття і рефлексивності. Прерогативою вчителя є спрямування видів роботи на уроці на реалізацію потреби дитини у прийнятті і визнанні, підвищення цінності кожного учня як суб'єкта комунікації. Серед прийомів, які уможливають і розвивають цей процес є вербалізація почуттів ("I feel really happy about your progress in this semester", "I am getting frustrated by your performance" etc.), заохочення і педагогічна підтримка; гумор, тактовність і толерантність; використання ідей та поглядів учнів як опору для формулювання власних висновків й узагальнень; встановлення зв'язку між особистим досвідом учнів і предметного змісту уроку. Безперечним свідченням досягнення мети діалогізації навчально-виховного процесу є емоційна та інтелектуальна зворотна дія.

Цілеспрямований розвиток діалогічності у взаємодії вчителя й учнів також передбачає обговорення спілкування як такого. Ця тема може стати як окремим об'єктом обговорення, так і пропонуватися окремими питаннями у мовленнєвій розминці чи у контексті тем, передбачених програмою. Для прикладу подаємо деякі питання, що можуть бути представлені для обговорення:

- How can you characterize your own communicative style?
- Who and what formed your present communicative style?
- What do you think you should change in your communicative behavior?
- Have you ever noticed differences between the way boys and girls communicate?
- What communicative situations appeared to be pleasant and satisfying for you?

З метою розвитку писемного мовлення, а також визначення індивідуального комунікативного стилю і його передумов, доцільно застосовувати у писемній практиці такі теми для есе, які пов'язані з комунікативною проблематикою. Прикладом такої є "My communicative biography", яка може включати наступні аспекти:

- evolution of my communicative style (the way I used to communicate in my childhood, at school, in my family etc.);
- the social circles of mine and my communicative style within each of them;
- traditions of communication in my family and the way they influenced me as a communicator;
- factors that influenced the development of my communicative style (friends, role models, films etc.);

Ефективним способом як розвитку іншомовного мовлення, так і діалогізації взаємодії на уроці ESL є застосування відповідних афоризмів і цитат у мікро-групових обговореннях і спільному генеруванні ідей.

Коротка сентенція є концентрованим викладом смислу-образа і стимулює певні асоціативні зв'язки, включає афективні механізми і забезпечує цілісне бачення предмету знання, що сприяє спонтанному говорінню й одночасно усвідомленню і аналізу співзвучних діалогові аспектів спілкування. Пропонуємо для обговорення наступні сентенції:

- Be yourself in each of them;
- If you can't understand the other one, just respect him.
- Friendship is never declared.

Початковим етапом у цілеспрямованому розвитку діалогічних диспозицій є розвиток такої диспозиції по відношенню до себе самого. Це передбачає активізацію процесів самоаналізу, а також актуалізацію внутрішнього діалогу між Я-реальним і Я-ідеальним. Учні пропонуються виконати компаративний аналіз притаманих їм особистих характеристик і тих, які вони хотіли би розвинути у собі і в усній формі поділитися своїми самоспостереженнями з учителем і одногрупниками:

My Real Self	My Ideal Self
I am ambitious and pushy. I rarely meet deadlines. ...	I am considerate and wise. I am disciplined and punctual. ...

У діалогізації взаємодії у системі учень-учень важливе значення має зосередження уваги учнів на особистісних характеристиках один одного [4]. Такий погляд "крупним планом" навряд чи буде доречним і доцільним на уроках з інших навчальних дисциплін, адже він переносить акцент з предметного матеріалу на учнівське середовище, у якому здійснюється спільна навчальна діяльність впродовж тривалого часу.

Одним із засобів такого переакцентування є асоціативна гра "The way I see you", нижче подаємо опорну таблицю для її проведення:

Name	Thing or animal	Weather/Time of Day	Action	Profession	Colour
<i>Arsen</i>	<i>Leopard</i>	<i>Heat of the day</i>	<i>Rush</i>	<i>Journalist</i>	<i>Blue</i>

Під час застосування таких видів роботи учитель повинен наголошувати на дотриманні принципів толерантності і позитивній диспозиції по відношенні один до одного. Позитивна диспозиція як така також підлягає цілеспрямованому розвитку у контексті уроку ESL. Одним із засобів є вправа на рефреймінг – переформулювання тверджень з негативною конотацією на позитивні репліки. Нижче подаємо приклади рефреймінгу і зразок завдань на його відпрацювання:

He is terribly eccentric. A weird guy really. – He's really unordinary. Has original way of thinking. Must be a creative mind.

She is lazy and light-minded. – She prefers to be relaxed about things and never take up things that are too hard for her.

She is not intelligent.

He likes to order people around.

She is unscrupulous.

He is too curious.

He knows nothing of the topic.

She is too straightforward.

He is too pushy.

Застосування таких прийомів наближає диспозицію учнів до діалогічного принципу безоцінного ставлення до Іншого.

Діалог передбачає персоналізацію комунікативних інтеракцій, що повинно стати невід'ємним атрибутом уроку ESL, оскільки він надає підґрунтя для відкритості і довіри, які в свою чергу стимулюють позитивні інтрагрупові процеси і створюють комфортне середовище для особистісного росту кожного учня [5]. Особистісно спрямовані запитання чи види роботи, такі як "A picture of my today's mood" or "My coat of arms" перетворюють учнів у комунікантів, а формальне інструктування на позитивну соціальну взаємодію. Більш того, вони є ефективними засобами розвитку іншомовного мовлення.

Далі подаємо шаблон для індивідуально-творчого проекту "My coat of arms"

My communicative achievements
My communicative motto
My main objectives in communication
The way I see myself in interaction with others

Мікро-есе "My Social Roles" спрямоване на аналіз соціальних ролей учня і власних особистісних характеристик у кожній із них:

I have several social roles: a daughter, a friend, a sister, a granddaughter, a student.

As a daughter I am not very obedient, but I try to be nice and positive.

I am loyal as a friend, but I do not always keep my promises or come in time for hangouts.

I think I am a good sister, although I fight a lot with my brother, but we are friends still.

Granddaughter is my favourite social role. I feel best in it. I see myself as a kind, sympathetic and helpful person.

I am not an excellent student as I am often lazy and late with deadlines. But I don't make much trouble in class.

Різноманітні особистісно-спрямовані анкети також можуть бути корисними для розвитку як комунікативних, так і мовленнєвих навичок. Текст анкети являє собою альтернативний вид матеріалу для читання і водночас певний етап самопізнання.

Вид роботи, описаний нижче, спрямований на ідентифікацію своєї комунікативної диспозиції. Вчитель надає стислу теоретичну довідку основних видів диспозицій і залучає учнів до вивчення своєї диспозиції і до обговорення своїх висновків з іншими:

Productive internality is an optimistic disposition demonstrated when the person connects his or her failures with insufficient effort on his or her part.

Non-productive internality is a position in which the person considers her own qualities to be the cause of failures. It is a case of inner standstill in which the person is not eager to change and takes her negative qualities for granted.

External locus of control is connects failures with external factors rather than with lack of effort or personal input.

Refer the following statements to the three types of dispositions, identify your own one.

My habit of coming late often puts me down. I have to change.

I failed the test because I hadn't worked hard.

I failed because I am unlucky.

I did not reach my aim because I am a total loser.

But for the bus I wouldn't have come late.

I am quite satisfied with the way I am.

I know I am not perfect. But I don't think I'll be able to change.

I am not organized and it will hardly ever change.

На основі викладеного матеріалу даного дослідження можна зробити **висновок**, урок ESL може являти собою інтегрований процес розвитку мовленнєвих навичок і ефективного спілкування, навчати учнів діалогізувати комунікативний процес в учнівському середовищі і, таким чином, розвивати необхідні навички спілкування, прийнятні у будь-якому соціальному і професійному контексті, в якому їм належить функціонувати у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вачков И. Полисубъектное взаимодействие учителей и учащихся / И. Вачков, И. Гриншпун. // Развитие личности. – 2002. – № 3. – С. 147–161.
2. Gamble T. K. Communication Works / T. K. Gamble, M. Gamble. – New York : Random House, 1984. – 440 p.
3. Moore Kenneth D. Classroom Teaching Skills / Kenneth D. Moore. – 4th ed. – Boston : The McGraw-Hill Companies, 1998. – 354 p.
4. Handbook of Interpersonal Communication / Ed. M. L. Knapp, G. R. Miller. – L. , Delhi, Beverly Hills : SAGE, 1985. – 786 p.
5. Бирюкова Г. М. Специфика диалогических отношений в образовательном процессе [Электронный ресурс] / Г. М. Бирюкова. – Режим доступа : http://anthropology.ru/ru/texts/biryukova/educdial_33.html.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vachkov I. Polisybektnoye vzaimodeistvie uchiteley i uchashchikhsia / I. Vachkov, I. Grinshpun [Polysubject Interaction between Teacher and Learner] // Razvitiye lichnosti [Development of a Person]. – 2002. – № 3. – S. 147–161.
2. Gamble T. K. Communication Works / T. K. Gamble, M. Gamble. – New York : Random House, 1984. – 440 p.
3. Moore Kenneth D. Classroom Teaching Skills / Kenneth D. Moore. – 4th ed. – Boston : The McGraw-Hill Companies, 1998. – 354 p.
4. Handbook of Interpersonal Communication / Ed. M. L. Knapp, G. R. Miller. – L. , Delhi, Beverly Hills : SAGE, 1985. – 786 p.
5. Birukova G. M. Spetsyfika dialogicheskikh otnosheniy v obrazovatel'nom protsesse [Specific Features of Dialogical Relations in the Educational Process] [Elektronnyi resurs] / G. M. Birukova. – Rezhym dostupu : http://anthropology.ru/ru/texts/biryukova/educdial_33.html.

Зарична Е. В. Урок английского языка как ресурс для развития навыков диалогического общения.

В статье изложены способы интегрирования диалогической парадигмы педагогического взаимодействия в процесс изучения английского языка в старшей школе и ВУЗах. Обоснована необходимость применения коммуникативного потенциала курса английского языка для развития навыков диалогического общения и личностного роста субъектов педагогического процесса. Рассматриваются индивидуальные, парные и групповые виды работы, направленные на реализацию обозначенных целей, описывается механизм их действия в контексте субъект-субъектного диалога.

Особенное внимание уделяется способам развития когерентности группы и межличностного взаимодействия.

Ключевые слова: диалогическое общение, диалогическая диспозиция, когерентность группы, интрагрупповая динамика.

Zarichna O. V. ESL Classroom as a Resource for Dialogic Communication Skill Building.

This article presents a consideration of the problem of dialogic communication skill building through ESL classroom activities. The scientific methods used in the context of this study exposed the existence of two basically divergent approaches incorporated in the system of pedagogic views: the approach stemming from theories related to the liberal and democratic dialogic paradigm and the one originating from existential philosophic trends. The functional parameters inherent in the pedagogical process condition an understanding of pedagogic dialogue as a personality-centered type of communication thereby distinguished from the liberal and democratic paradigm. The functional and communicative potential of ESL classroom construct an exceedingly favourable ground for facilitating interpersonal and intragroup social processes. The methods suggested are presumed to be effective in terms of enhancing group coherence, mutual trust and understanding. Individual projects and activities are aimed at the development of inner dialogue, personalizing classroom discussions and positive developments within the group. The dialogic nature of communication and specifically that of the ESL classroom predetermine their intercorrelation in the academic domain. Another approach exercised is making dialogic communication a point in classroom interactions.

In conclusion, the culture of dialogue should be regarded not only as a matter of a singular academic course, whatever functional it is in the signified contest, but as a general educational policy with appropriate strategies and academic base. The possible solutions suggested are the creation of a unified school communication policy based upon the principles of dialogue, actualization of the humanitarian potential of ESL courses, implementation of alternative communicative forms of ESL skill building.

Key words: dialogic communication, dialogic disposition, group coherence, intragroup dynamics.